

# Agresivnost kod predškolske djece

---

**Hubak, Antonija**

**Master's thesis / Diplomski rad**

**2020**

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:626147>

*Rights / Prava:* [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2024-09-12**

*Repository / Repozitorij:*

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)



**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU**  
**UČITELJSKI FAKULTET**  
**ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

**ANTONIJA HUBAK**

**AGRESIVNOST KOD**  
**PREDŠKOLSKE DJECE**

**ZAVRŠNI RAD**

**Čakovec, rujan 2020.**

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU**  
**UČITELJSKI FAKULTET**  
**ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**  
**Čakovec**

**ZAVRŠNI RAD**

**IME I PREZIME PRISTUPNIKA: Antonija Hubak**

**TEMA ZAVRŠNOG RADA: Agresivnost kod predškolske djece**

**MENTOR: izv. prof. dr. sc. Jasna Kudek Mirošević**

**SUMENTOR: dr. sc. Zlatko Bukvić**

**Čakovec, rujan 2020.**

# SADRŽAJ

<b>1. UVOD.....</b>	<b>1</b>
<b>2. PONAŠANJE.....</b>	<b>2</b>
<b>3. AGRESIVNOST.....</b>	<b>5</b>
<b>3.1. Manifestacija agresivnog ponašanja.....</b>	<b>6</b>
<b>3.2. Vrste agresivnosti.....</b>	<b>7</b>
<b>3.2.1. Vrste agresivnosti prema uzroku agresivnog ponašanja.....</b>	<b>7</b>
3.2.1.1. <i>Impulzivna (ekspresivna) agresivnost .....</i>	<i>7</i>
3.2.1.2. <i>Instrumentalna agresivnost.....</i>	<i>7</i>
3.2.1.3. <i>Hostilna ili neprijateljska agresivnost.....</i>	<i>7</i>
3.2.1.4. <i>Reaktivna agresivnost.....</i>	<i>8</i>
3.2.1.5. <i>Proaktivna agresivnost.....</i>	<i>8</i>
<b>3.2.2. Vrste agresivnosti prema načinu izražavanja.....</b>	<b>8</b>
3.2.2.1. <i>Latentna fizička.....</i>	<i>8</i>
3.2.2.2. <i>Fizička agresivnost.....</i>	<i>8</i>
3.2.2.3. <i>Verbalna agresivnost.....</i>	<i>9</i>
<b>3.2.3. Vrste agresivnosti prema cilju na koji je usmjerena.....</b>	<b>9</b>
3.2.3.1. <i>Direktna agresivnost.....</i>	<i>9</i>
3.2.3.2. <i>Indirektna agresivnost.....</i>	<i>9</i>
<b>3.3. Uzroci agresivnosti.....</b>	<b>10</b>
<b>3.3.1. Genetski i biološki činitelji.....</b>	<b>10</b>
<b>3.3.2. Socijalni činitelji.....</b>	<b>10</b>

3.3.3. Psihički činitelji.....	11
3.3.4. Utjecaj medija na agresivno ponašanje.....	11
3.4. Spolne razlike u agresivnom ponašanju.....	13
3.5. Agresivnost u dječjem vrtiću.....	15
4. AGRESIVNOST U PONAŠANJU DJECE S TEŠKOĆAMA.....	18
5. PREVENCIJA AGRESIVNOG PONAŠANJA.....	19
5.1. Primarna prevencija nasilja u odgojno – obrazovnim ustanovama.....	19
5.2. Sekundarna prevencija nasilja u odgojno – obrazovnim ustanovama.....	20
5.3. Tercijarna prevencija nasilja u odgojno – obrazovnim ustanovama.....	21
6. ZAKLJUČAK.....	22
7. LITERATURA.....	23

## SAŽETAK

U današnje vrijeme sve više se možemo susresti s agresivnošću kod predškolske djece. Agresivnost možemo definirati kao društveno neprihvatljivo ponašanje kojemu je namjera nanijeti štetu drugoj osobi ili objektu. Prema vrsti, agresivnost možemo podijeliti na fizičku i verbalnu, a prema uzrocima pojavljivanja na nenamjernu i namjernu agresivnost. Uzroci agresivnosti mogu biti biološki, socijalni, psihički, a kao jedan od učestalijih mogli bismo navesti utjecaj medija koji je danas sve prisutniji. Spolne razlike u agresiji posljedica su razlike u socijalizaciji i odgoju djevojčica i dječaka na koju najviše utječu roditelji. Kada govorimo o agresivnosti u dječjem vrtiću mislimo na svađe, galame, psovanje, vrijeđanje, provokacije, udarce, ugrize, štipanje, povlačenje za kosu, otimanje i uništavanje igračaka, ismijavanje, zadirkivanje i zezanje.

Prevenција agresivnog ponašanja može se podijeliti na primarnu, sekundarnu i tercijarnu pomoć. Kao jedno od bitnih u prevenciji agresivnog ponašanja djece navodi se partnerstvo obitelji, vrtića i škole. Partnerstvo se obično objašnjava kao proces u kojem uključeni pojedinci ili institucije nastoje međusobno pružiti podršku, uskladiti svoje napore i doprinose u cilju pozitivnih ishoda u budućnosti, u ovom slučaju zdravog razvoja djece.

Ključne riječi: agresivnosti, činitelji agresivnosti, prevencija

## **SUMMARY**

Nowadays, we can increasingly face aggression in preschool children. Aggressiveness can be defined as socially unacceptable behaviour intended to harm another person or object. By species, we can divide aggressiveness into physical and verbal, and by causes of appearance into unintentional and intentional aggression. The causes of aggression can be biological, social, mental, and as one of the most frequent factors we could mention the influence of the media, which is increasingly present today. Gender differences in aggression are the consequence of differences in the socialisation and upbringing of girls and boys that are mostly influenced by parents. When we talk about aggressiveness in kindergarten, we mean fighting, seagulls, swearing, insulting, provocations, kicks, bites, sticking, hair withdrawal, toy abduction and destruction, mockery, tampering and confusing.

The prevention of aggressive behaviour can be divided into primary, secondary and tertiary aid. One of the most important in preventing children's aggressive behaviour is the partnership between family, kindergarten and school. Partnership is usually explained as a process in which individuals or institutions involved endeavour to support each other, harmonise their efforts and contributions with a view to positive outcomes in the future, in this case a healthy development of children.

Key words: aggressiveness, aggressiveness factors, prevention

## 1. UVOD

Agresivnim ponašanjem smatra se ponašanje kojemu je namjera, nekome ili nečemu, nanijeti štetu, neugodu ili povrjedu, odnosno pod svaku cijenu nametati vlastite stavove. Upravo je to jedan od najčešćih problema kod predškolske djece te se smatra da se 50% pomoći traži upravo zbog agresivnosti (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012) . Predškolsko je razdoblje vrlo dinamično te se u njemu zbivaju razne promjene zbog kojih upravo to razdoblje može imati nepovoljan tijek. Vršnjaci, obiteljska atmosfera, uvjeti u kojima dijete živi te uže i šire socijalno okruženje doprinose razvoju agresivnosti. Jedan najveći utjecaj imaju roditelji ukoliko nisu uspješni u odgoju djece, ako se često koriste kaznama i zabranama ili ako žive na način da u djetetu „bude“ nesigurnost (Rumpf, 2006). Suprotno tome, kvalitetna obitelj jedan je od čimbenika koji mogu zaštititi djecu od poremećaju u ponašanju odnosno agresije. Količina agresije koju dijete opaža u svojoj okolini, među svojim roditeljima, prijateljima, u filmovima znatno će utjecati na njegove agresivne postupke. Agresivna ponašanja možemo podijeliti na fizička, psihička i socijalna pri kojemu se fizičko agresivno ponašanje odnosi na udarce i lupanja, psihičko na prijetnje, dobacivanja, uvrede, a socijalno na nanošenje povrede ili štete osobi (Haug- Schnabel, 1997; Rumpf, 2006).

U posljednjih nekoliko godina djeca su sve izloženija medijima u kojima su im dostupni razni sadržaji (Bilić i sur., 2012). Mogu se susreti s raznim vrstama agresivnog ponašanja koje može dovesti do oponašanja istih pogotovo ako je junak nagrađivan za takvo agresivno ponašanje ili nije imao nikakve negativne posljedice. Predškolska djeca teže uočavaju razlike između stvarnih i izmišljenih sadržaja, ne razumiju postupke prikazivanja neke zamišljene scene u medijima zbog čega se ne mogu oduprijeti distanciranju od toga što su vidjeli.



## 2. PONAŠANJE

Uobičajeno ponašanje možemo opisati kao ponašanje koje se pojavljuje kod djece u određenoj dobi. Osim uobičajenog ponašanja postoje i ponašanja koja odstupaju od uobičajenoga. Stoga možemo zaključiti da postoji poželjno i ne poželjno ponašanje djece. Tako ponašanje ovisi o kulturi i sredini odrastanja djeteta. Kao primjer nepoželjno ponašanja može se navesti zajednica u kojoj se potiče korištenje opojnih droga iako se zna da je štetno za zdravlje i da stvara ovisnost.

Poželjno ponašanje djece je ono ponašanje koje je poželjno u društvu i koje za cilj ima pozitivne utjecaje na druge osobe. Dijete ponašanja uči na svim mjestima u kojima boravi od vrtića, škole, trgovine, crkve, kazališta, kina ali najviše uči u svojem domu odnosno od svojih roditelja. Roditelji bi trebali biti svjesni svoje dužnosti da nauče razlikovati svoje dijete koje je poželjno, a koje nepoželjno ponašanje. Kao poželjno ponašanje možemo istaknuti empatiju koju možemo objasniti kao suosjećanje s drugim osobama (Berk, 2008).

Prema Leder (2013) nepoželjno ponašanje je svako ponašanje kojim se želi nanijeti šteta drugoj djeci, osobi ili predmetima koji nas okružuju. Takav oblik ponašanja stvara prepreku psihofizičkom razvoju djeteta koje ih pokazuje ali i ostaloj djeci koja borave u istoj skupini. U nepoželjna ponašanja ubrajaju se: svađe između djece, galame, psovanje, vrijeđanja, provokacije, udarci, ugrizi, štipanje, pljuvanje, povlačenje za kosu, otimanje i uništavanje igračaka, ismijavanje, zadirkivanje, ometajuće ponašanje za stolom i tijekom aktivnosti i nedopuštanje igre s drugom djecom u skupini ([https://www.academia.edu/32790238/Stilovi\\_roditeljstva\\_i\\_pona%C5%A1anje\\_djeteta\\_u\\_vrti%C4%87u?auto=download](https://www.academia.edu/32790238/Stilovi_roditeljstva_i_pona%C5%A1anje_djeteta_u_vrti%C4%87u?auto=download)).

Nepoželjna ponašanja mogu se javiti ukoliko su prema djetetu postavljena nerealna pravila te ukoliko okolina ima prevelika očekivanja, ukoliko djetetu nisu jasna pravila, ako dijete ne zna kako se mora ponašati u određenoj situaciji te ako dijete nema razvijenu samokontrolu. Kako bismo spriječili odnosno što više smanjili takva ponašanja moramo postaviti jasne granice u odgoju koje uključuju posljedice poštivanja odnosno kršenja pravila, koristiti nagrade kada dijete pokaže poželjno ponašanje, izbjegavati kazne te biti dosljedan sebe (za isto ponašanje vrijedi ista posljedica).

Tehnike kojima možemo utjecati na sprječavanje nepoželjnog ponašanja su: time-out tehnika, ignoriranje, prekidanje i preusmjerenje ponašanja, najavljivanje promjene. ([2](https://vrtici-</a></p></div><div data-bbox=)

[du.hr/wp-content/uploads/2020/01/Nepo%C5%BEeljna-pona%C5%A1anja.pdf](http://du.hr/wp-content/uploads/2020/01/Nepo%C5%BEeljna-pona%C5%A1anja.pdf)). Različite vrste discipliniranja mogu imati i različite utjecaje na razvoj discipline u ranom razdoblju djetetova života. Hercigonja (2017) navodi da William i Marth Sears (2009) opisuju tri različita stila discipliniranja, a to su:

- Autoritarni stil pri kojem se djeca moraju pokoravati roditelju ili odgovarati za svoje postupke. Ovakav stil utvrđuje odgovornost i pomaže pri poslušnosti ali isto tako može dovesti do kontraefekta. Posljedica ovakvog stila može se odraziti u osjećaju djeteta da ga roditelji ne vole te u pojavljivanju straha.
- Komunikacijski stil u kojem se uči roditelje kako na kvalitetan način razgovarati sa svojim djetetom. U ovakvom pristupu nema fizičkog zlostavljanja, već se na temelju psihološkog razmatranja i razgovora pokušava doći do rješenja. Nedostatak ovakvog discipliniranja je taj što roditelj može potpuno izgubiti nadzor nad djetetom odnosno izgubi autoritet.
- Modifikacija ponašanja daje roditeljima tehnike poput time-outa, pozitivnog potkrepljenja i učenja prirodnih posljedica koje se mogu primijeniti kad autoritarni i komunikacijski stil ne djeluju. Modifikacija ponašanja može biti posebno korisna kod djece s emocionalnim problemima ili teških karaktera koji ne reaguju na druge metode (Sears i Sears, 2009)

Kao još jedna tehnika može se navesti restitucija koja ima za zadatak ispravljanje učinjene štete. Uloga restitucije je da dijete preuzme odgovornost za svoje ponašanje rješavanjem svojih pogrešaka. Važno je da djetetu pokažemo da su greške normalan dio naših života ali je bitno da ih uvijek ispravimo.

Dijete uči od svojih roditelja odnosno osoba s kojima provodi najviše vremena te je bitno da dijete uoči kako se sukobi rješavaju na nenasilan način. Kod mlađe djece potrebno je prekinuti sukob, pričekati da se dijete smiri, a onda kratkim i jasnim rečenicama dati djetetu do znanja da takvo ponašanje nije poželjno te mu ukazati na način koji je ispravan za rješavanje problema. Kod starije djece upotrebljavamo isti princip ali s njima bismo trebali razgovarati o nepoželjnim oblicima ponašanja i štetnosti koje nose sa sobom.

Granić (2020) navodi neke strategije kojima je moguće djelovati na smanjenje agresivnog dječjeg ponašanja:

1. postavljanje jasnih granica djetetovog ponašanja te njihovim poštivanjem

2. pokušajem pronalaska uzroka takvog djetetova ponašanja
3. verbalizacija problema zajedno s djetetom
4. ne govoriti djetetu da je zločesto kad se agresivno ponaša već kako takvo ponašanje nije prihvatljivo
5. vlastitim primjerom biti uzor djetetu
6. ponekad nagraditi poželjno ponašanje djeteta ali ne materijalno
7. ako je potrebno potražiti stručnu pomoć

Kao funkcije nepoželjnih ponašanja možemo navesti: dijete želi određenu stvar, pažnju ili aktivnost ali ne zna način kako da dođe do toga, dijete pokušava izbjeći nešto neugodno, kao reakcija djeteta na situacijske čimbenike. Nepoželjna ponašanja prema ovome možemo podijeliti kao one s ciljem da se postigne željeni događaj ili da se izbjegne neželjeni događaj. Isto tako ih možemo podijeliti na ona sa socijalnom funkcijom ili bez socijalne funkcije. Razlika između ponašanja sa i bez socijalne funkcije je ta što socijalne funkcije nepoželjnih ponašanja zahtijevaju neku vrstu socijalne interakcije, a ponašanja bez socijalne funkcije to ne zahtijevaju, (Adams i Dunsmuir, 2009., prema Slavinić, 2017).

Djeca ponašanje uče imitacijom ili modeliranjem. Ovakvu teoriju učenja postavio je Albert Bandura. On je 1997. uočio kako mnoga poželjna i nepoželjna ponašanja djeca stječu jednostavno gledajući i slušajući druge ljude oko sebe. Dojenče koje plješće ručicama nakon što je to isto učinila njegova majka, dijete koje ljutito udara vršnjaka na isti način na koje je samo bilo kažnjeno kod kuće te tinejdžerka koja nosi istu odjeću i frizuru kao i njezine prijateljice u školi, primjer su učenja opažanjem (Berk, 2008).

Stilovi roditeljstva također mogu imati veliki utjecaj na ponašanje djeteta pa tako razlikujemo četiri vrste odgojih stilova.

Prema Berk (2008) postoji:

Autoritativni odgojni stil ujedno i najuspješniji pristup odgoju djece jer podrazumijeva veliko prihvaćanje i uključenost roditelja te primjereno omogućavanje autonomije. Takvi roditelji su brižni, topli te uspostavljaju dobar odnos roditelj-dijete, a istovremeno primjenjuju razumnu kontrolu nad svojim djetetom. Takvo roditeljstvo razvija mnoge kompetencije kod djeteta kao što su samokontrola, ustrajanje na zadatku, spremnost na suradnju, socijalnu i moralnu zrelost te dobro školsko postignuće.

Autoritarni odgojni stil roditeljstva ima nisko prihvaćanje i uključenost, izraženu kontrolu prisilom i ne dozvoljavaju autonomiju. Takvi roditelji doimaju se hladnima te često omalovažavaju svoje dijete. Ako dijete ne učini ono što je roditelj rekao primjenjivati će kaznu i silu. Dječaci ovakvih roditelja često pokazuju ljutnju i prkos dok su djevojčice često ovisne, ne istražuju i zatečene su kad se nađu pred zahtjevnim zadatkom (Baumrind, 1971; Hart i sur., 2002; Nix i sur., 1999., prema Berk 2008).

Permisivni odgojni stil je topao i prihvaćajući ali takvi roditelji nisu uključeni nego ugađaju svojoj djeci. Premalo kontroliraju ponašanje svoga djeteta te mu dopušta da odluke donosi samo u dobi kada dijete za to još nije spremno. Djeca ovakvih roditelja su impulzivna, neposlušna i buntovna. Djeca permisivnih roditelja ne moraju učiti pristojno ponašanje i nemaju kućna zaduženja.

Neuključeni odgojni stil ima nisko prihvaćanje i uključenost te nisku kontrolu. Roditelji su indiferentni na djetetovo donošenje odluka, emocionalno distancirani, depresivni i imaju malo vremena i energije za dijete (Maccoby i Martin, 1983., prema Berk 2008).

### **3. AGRESIVNOST**

*„Agresivnost spada u dječju svakodnevicu kao i pjevanje, igranje, smijanje i isprobavanje novih igračaka, i to zato jer je agresivnost dio ljudskog ponašanja...“ – Gabriele Haug – Schnabel*

Riječ agresija dolazi od latinske riječi *aggredi* što znači prići nečemu – u smislu navaliti, izložiti se nekom izazovu. Agresija znači i započeti nešto, prionuti za nešto, oduprijeti se zaprekama (Rumpf, 2006). Agresivnost je društveno neprihvatljivo ponašanje kojemu je namjera drugoj osobi nanijeti štetu ili uništi neki objekt ili predmet.

Prema Rumpf (2006), agresivnost je za nas prvenstveno emocionalno stanje, ali koje svatko od nas drugačije doživljava. Promatrajući tjelesne reakcije u svakom od nas događa se isto. Svako uzbuđenje naših emocija praćeno je povećanim lučenjem hormona adrenalina koje, ako su uzroci takvi da potiču agresivnost mi doživljavamo kao agresivni osjećaj.

Prema Haug- Schnabel (1997) postoje tri glavne kategorije agresivnosti koje možemo uočiti u vrtićkim skupinama, a to su:

1. borba, koja se naziva i fizički napad, u kojem se primjenjuje cijeli borbeni repertoar s oružjem ili bez oružja
2. verbalna agresivnost, verbalni sukobi kod kojih je opasnost da se druga osoba povrijedi toliko velika da ih se može izjednačiti s udarcem
3. posve tiha agresivnost, odbijanje koje se često podcjenjuje jer nema izražen način pojavljivanja

### **3.1. Manifestacija agresivnog ponašanja**

Da bi se agresivno ponašanje moglo manifestirati potrebno je razvijeno emocionalno, motorno i kognitivno stanje djeteta. Prvo agresivno ponašanje kod djece možemo uočiti već pri navršenoj prvoj godini djetetova života i to je najčešće instrumentalna agresija ( težnja za uzimanjem i otimanjem igračaka ), a zlonamjerna agresija dolazi s navršene dvije godine. U dobi od tri i pol godine dosežu svoj vrhunac, a nakon treće godine dijete uzvraća napad. Između treće i pete godine smanjuje se fizička agresija, ali napreduje verbalna budući da je dijete dovoljno govorno razvijeno.

Brajša – Žganec (2003) navodi kako se agresivna ponašanja prema vrsti dijele na verbalna i fizička, a prema uzrocima pojavljivanja na namjerna (instrumentalna) i nenamjerna (emocionalna). Namjerna agresija potaknuta je težnjom za postignućem nekih ciljeva i služi kao instrument za njihovo postizanje dok je nenamjerna agresija motivirana emocionalnim promjena u organizmu (napetošću, razdražljivošću).

Dječja agresivnost je najčešće povezana s prihvaćanjem djeteta u vršnjačkoj grupi. Ako vršnjaci odbacuju agresivno dijete postoji velika mogućnost da će se to dijete udružiti s djecom s kojom će nalaziti potporu i prihvaćenost. Takve grupe su nesklone prema ostaloj djeci od kojih su odbačeni, a često im je zajedničko agresivno i problematično ponašanja. Takva agresivnost može se pojaviti već u grupama s petogodišnjacima. (Brajša – Žganec, 2003).

Dječja agresivnost je „normalan“ dio dječjeg razvoja zbog čega je bitno naglasiti ulogu roditelja, odgojitelja ili neke treće osobe koja s djetetom provodi vrijeme u učenju prosocijalnog ponašanja i sprječavanju sukoba.

## **3.2. Vrste agresivnosti**

### **3.2.1. Vrste agresivnosti prema uzroku agresivnog ponašanja**

#### *3.2.1.1. Impulzivna (ekspresivna) agresivnost*

Beljan (bez dat.) navodi da se impulzivna odnosno ekspresivna agresivnost javlja djelovanjem frustracije ili provokacije. Prvenstveno je usmjerena nanošenju štete ili povrede drugoj osobi.

#### *3.2.1.2. Instrumentalna agresivnost*

Instrumentalna agresivnost nastaje kao rezultat emocionalnih i kognitivnih faktora odnosno predviđanja nagrade i kazne koja slijedi agresiju. Primarni cilj instrumentalne agresije nije nanošenje štete nekoj osobi već ostvarenje željenog cilja, a agresivno ponašanje samo je sredstvo njegovog postizanja ([https://gorila.jutarnji.hr/vijestigorila/gorilopedija/lifestyle/obrazovanje\\_i\\_psihologija/agresija\\_psihologija\\_definicija\\_agresivno\\_ponasanje\\_i\\_nasilna\\_komunikacija/](https://gorila.jutarnji.hr/vijestigorila/gorilopedija/lifestyle/obrazovanje_i_psihologija/agresija_psihologija_definicija_agresivno_ponasanje_i_nasilna_komunikacija/)).

#### *3.2.1.3. Hostilna ili neprijateljska agresivnost*

Ova vrsta agresije kojoj je namjera povrijediti drugu osobu ima dva oblika. Prvo oblik je otvorena agresija prilikom koje se nanosi šteta tjelesnom povredom npr. guranjem, udaranjem, prijetnje batinama vršnjacima. Drugi oblik agresije je relacijska ili odnosna agresija koja štetu nanosi odnosima, poput socijalnog izoliranja ili širenja tračeva (Berk, 2008).

#### *3.2.1.4. Reaktivna agresivnost*

Reaktivna agresivnost javlja se kao odgovor na neke situacijske uvjete kao što su provokacije ili frustracije, a praćena je promjenom na fiziološkom i emocionalnom planu. Opisuje se kao namjerna aktivnost čiji je cilj nanošenja štete pojedincu ili grupi koji se shvaćaju kao neprijatelji koji su uzrok frustracije, izvor nekog štetnog podražaja ili predstavljajuća prijetnja. Reaktivno agresivna djeca pokazuju neprijateljski agresiju s velikim udjelom osвете zbog čega imaju problema u sklapanju prijateljstava s drugom djecom. Smatra se da je reaktivna agresivnost često povezana s grubim mjerama discipliniranja od strane roditelja, tjelesnog zlostavljanja, socijalnih problema, nestabilnom obitelji i iskustvima nasilja (Ručević i Duvnjak, 2010).

#### *3.2.1.5. Proaktivna agresivnost*

Kod proaktivne se agresivnosti namjerno i planirano koristi agresivno ponašanje kako bi dijete postiglo neki svoj cilj ili dominiralo nad drugim djetetom. Djeca koja pokazuju ovakvu vrstu agresije često su mirna i samouvjerena te očekuje da će ishod njihove agresije biti pozitivan. Djeca koja provode ovaj oblik agresije smatraju da jačaju vlastiti vrijednost time što nadvladaju drugu djecu koja im se u pravilu pokoravaju prije nego što dođe do ozbiljnije povrede (Ručević i Duvnjak, 2010).

### **3.2.2. Vrste agresivnosti prema načinu izražavanja**

#### *3.2.2.1. Latentna agresivnost*

Latentna agresivnost predstavlja relativno trajnu karakteristiku pojedinca da u provocirajućim situacijama reagira porastom emocija i pojavom tendencije za napad na provokatora odnosno na izvor provokacije (Žužul, 1989., prema Rajhvajn, 2004).

#### *3.2.2.2. Fizička agresivnost*

Ovakva vrsta agresije označava direktan napad i fizičku povredu druge osobe. Često vlada uvjerenje da je ovakva vrsta agresivnosti najčešća jer izaziva napetost, strah da sukob ne bi eskalirao i proširio se na promatrače budući da ovakva vrsta agresivnosti često ima publiku (Brajša-Žganec, 2003).

### *3.2.2.3. Verbalna agresivnost*

Ovakva vrsta agresije odnosi se na vrste verbalnog nasilja od širenja tračeva, ogovaranja, upućivanja verbalnih uvreda, vikanje, tužakanje, žalbe, psovanje i slično. Ovakva vrsta agresije daleko je učestalija od ostalih i vjeruje se da na nju otpada 50% agresivnog ponašanja (Brajša–Žganec, 2003).

## **3.2.3. Vrste agresivnosti prema cilju na koji je usmjerena**

### *3.2.3.1. Direktna agresivnost*

Direktna agresivnost predstavlja svako ponašanje koja uključuje otvoreno iskazanu namjeru da se povrijedi neka druga osoba. Ona uključuje direktnu fizičku i direktnu verbalnu agresivnost, odnosno nanošenje štete na direktan način koristeći se fizičkom silom ili verbalnim strategijama (Šikić, 2005).

### *3.2.3.2. Indirektna agresivnost*

Indirektna agresivnost odnosi se na socijalno manipuliranje u kojem agresor pokušava povrijediti drugu osobu utjecajem na povezanost s drugim osobama. Cilj ovakve agresije je da se povrijedi druga osoba ali da agresor ne bude označen kao takav čime izbjegava mogućnost osвете ili uzvratanja agresije od strane napadnute osobe ali i osude od strane okoline (Šikić, 2005).

I vrsta agresije i način na koji se izražava mijenjaju se tijekom djetinjstva. Tjelesna se agresija postupno zamjenjuje verbalnom agresijom (Tremblay i sur., 1999., prema Berk 2008). Instrumentalna agresija otpada kada predškolci nauče kompromisom rješavati pitanja vlasništva. Suprotno tome hostilni ispadi rastu tijekom ranog i srednjeg djetinjstva (Tremblay, 2000., prema Berk 2008).

Prema Berk (2008), kada djeca pokušaju nanijeti štetu vršnjaku, oni to čine na načine kojima će s više vjerojatnosti onemogućiti djetetove socijalne ciljeve. Dječaci češće tjelesno napadaju kako bi spriječili nastojanje za dominacijom, koje je tipično kod dječaka. Djevojčice se



okreću odnosnoj agresiji, jer to interferira s bliskim, intimnim vezama koje su djevojčicama osobito važne.

Povremena agresivna ponašanja između preškolaca su normalna. No neka su mala djeca – osobito ona impulzivna, hiperaktivna i ometajuća – pod povećanim rizikom za nastanak trajnijih poremećaja u ponašanju (Brame, Naging i Tremblay, 2001; Cote i sur., 2001., prema Berk 2008). Ti negativni ishodi, međutim, ovise o odgojnim okolnostima.

### **3.3. Uzroci agresivnosti**

Vrlo je važno poznavati čimbenike koji utječu na razvoj agresivnog ponašanja jer ako se oni primijete na vrijeme, moguće je prepoznati rizičnu djecu na vrijeme i prije nego se jave problemi te im omogućiti odgovarajući način pomoći. Postoji mnogo čimbenika koji mogu biti odgovorni za djetetovo agresivno ponašanje i probleme u ponašanju.

#### **3.3.1. Genetski i biološki činitelji**

Biološki činitelji objašnjavaju se kao poremećaji funkcija djetetova središnjeg živčanog sustava koji su uvjetovani komplikacijama u trudnoći ili pri porodu (Placebo, 2014., prema Jakas, 2017). Konzumacijom opojnih sredstava kao što su cigarete, alkohol i droga u trudnoći, mogu izazvati niz oštećenja djetetova mozga te loše utjecati na kasnije učenje djeteta. U predškolskom razdoblju može imati utjecaj na teškoće u socijalizaciji djeteta (Jakas, 2017) .

#### **3.3.2. Socijalni činitelji**

Socijalni činitelji najviše se odnose na odnose u obitelji. Prema provedenom istraživanju (Brajša – Žganec, 2003) utvrđeno je da se u obiteljima s agresivnom djecom ne poštuju pravila, roditelji nisu upućeni u to što njihova djeca rade, ne bodre svoju djecu te unutar obitelji ne razgovaraju o problemima koje bi trebalo rješavati. Uz obitelj kao socijalan činitelj mogu se navesti negativne emocije koje se mogu prenijeti s osobe koja ih manifestira na promatrače.

### 3.3.3. Psihički činitelji

Jedan od najvažnijih psihičkih činitelja je temperament. Temperament možemo definirati kao stabilnim individualnim razlikama u kvaliteti i intenzitetu emocionalnih reakcija, razini aktivnosti, pažnji i samoregulaciji emocija (Rothbart i Bates, 1998., prema Berk 2008). Djeca s teškim temperamentom vrlo su negativna, teško ih je disciplinirati i utjecati na njih, ali samo temperament nije dovoljan činitelj za nastanak agresivnosti. Temperament povezan s drugim problemima kao što su problemi u obitelji, odrastanje u okruženju u kojem vlada kriminal dovodi do agresivnosti.

### 3.3.4. Utjecaji medija na agresivno ponašanje

Na temelju istraživanja Bilić (2010) sa sigurnošću se može zaključiti kako izloženost nasilju u medijima znatno utječe na pojavu agresivnog i nasilnog ponašanja kod djece. To ne znači da je gledanje nasilja u mediju jedini dovoljan uvjet za pojavu agresivnosti. Za to su potrebni i drugi rizični čimbenici (<https://www.medijskapismenost.hr/wp-content/uploads/2016/09/medijska-pismenost-preporuke-dokument.pdf>)

Nasilni sadržaju štetni su jer mogu imati štetne učinke na djecu kao što su:

- Izazivaju tjelesnu pobuđenost i emocionalno uznemirenje
- Uče djecu agresivnom ponašanju i potiču na njihovo oponašanje
- Čine djecu neosjetljivima na nasilje (<https://www.medijskapismenost.hr/na-koje-sve-nacine-nasilje-u-medijima-utjece-na-djecu-i-koja-su-djeca-najosjetljivija/>)

Djeca uče gledajući i slušajući, ulaskom u određenu ulogu koju gledaju. Oni nisu svjesni, a ni u potpunosti shvatiti poruke koje prenose likovi, ali ih zato mogu imitirati te ako djeca vide da se problemi rješavaju nasilnim putem, oni to registriraju kao ispravno i tako će nailaskom na svaki problem odgovarati nasiljem jer su tako vidjeli u medijima.

Osim gledanja nasilnih programa, djeca se sve više susreću s nasiljem u video igricama u kojima se nasilno ponašanje čak i nagrađuje prelaskom na više „level“ igrice ili dobitkom nekih materijalnih stvari (novac, oružje...). Takve igre djetetu omogućuju potpuno uživanje u svijet nasilje ulaskom u ulogu nasilnika.

Utjecaj na agresivnost također mogu imati i razni glazbeni spotovi i tekstovi koji su u današnje vrijeme djeci lako dostupni. Posebno su opasni detaljni, sustavni i kronološki prikazi nasilja koje djeca lako mogu primijeniti u stvarnosti kao i oni koji uključuje djeci dostupna sredstva kao što su kuhinjski noževi ili razni alati i lako zapaljive tvari.

Gledanje nasilnih borilačkih sportova isto tako može loše utjecati na razvoj agresije. Oponašanje nasilnih pokreta, ružnih i prostih riječi, iskazivanje negativnih emocija kao što su osjećaj ljutnje i bijesa, sve to kod djece mogu potaknuti takvi sportovi kao što su slobodne ili ulične borbe (<https://www.medijskapismenost.hr/na-koje-sve-nacine-nasilje-u-mediijima-utjece-na-djecu-i-koja-su-djeca-najosjetljivija/>).

Djeca koja se u većoj mjeri poistovjećuju s agresivnim likovima, a to su najčešće muška djeca i djeca koja su agresivnija od ostalih podložnija su negativnom utjecaju medija. Najveća razlika u osjetljivosti na agresiju je između djece različite dobi. Zbog slabije razvijenog logičkog mišljenja te nemogućnosti razumijevanja tuđe perspektive predškolska djeca osjetljivija su na nasilje u medijima od starije djece (<https://www.medijskapismenost.hr/na-koje-sve-nacine-nasilje-u-mediijima-utjece-na-djecu-i-koja-su-djeca-najosjetljivija/>).

Roditelji imaju najveću i najodgovorniju ulogu te su zbog toga u mogućnosti spriječiti negativan utjecaj takvih sadržaja na dijete, a tako i oponašanje takvih sadržaja. Stoga je bitno da pravilno i ispravno odabiru sadržaje koje će dijete gledati i kojima će biti izloženo. Roditelji bi trebali imati na umu da nije svaki sadržaj primijenjen predškolskom djetetu pa bi zato trebali znati dobro procijeniti što je prikladno za njih a što nije.



Slika 1. Utjecaj medija na agresivnost djeteta

Fotografija preuzeta: <https://www.kurir.rs/vesti/deca-i-internet/2789797/kada-video-igre-mogu-izazvati-agresivno-ponasanje-deteta>

### **3.4. Spolne razlike u agresivnom ponašanju**

U najranijem djetinjstvu većina djece pokazuje znakove frustriranosti i bijesa i u tom periodu se ne nailazi na značajne razlike između djevojčica i dječaka. Dječaci su emocionalno labilniji od djevojčica i jače pokazuju pozitivne i negativne emocije. Djevojčice mogu bolje regulirati svoja emocionalna stanja dok su dječaci ovisniji o majčinim reakcijama i skloniji su pokazivati ljutnju ( Đuretić, 2014).

Crick i sur. (2006) navode da Bjorkqvist i Niemela (1992); Crick i Grotpeter (1995); Robins (1986) zaključuju da se fizička agresija više istražuje kod dječaka nego kod djevojčica te da su djevojčice često bile isključivane iz takvih istraživanja, osim toga, fizička agresija je više pripisivana dječacima dok je kod njih zanemarivana odnosna (relacijska) agresija koja je prisutnija kod djevojčica. Temeljem toga možemo zaključiti da je agresija kod djevojčica manje poznata i proučavana. Sukladno tome Crick i sur. (2006) navode da su u njihovom

istraživanju djevojčice češće bile agresivnije prema djevojčicama dok su dječaci bili agresivniji prema dječacima.

U istraživanju Juliano, Stetson Werner i Wright Cassidy (2006) došli su do zaključka da je fizička agresivnost prisutnija kod dječaka ali nisu uočili spolne razlike kod odnosne agresije kao što je navedeno u radu Cricka i sur. (2006). Juliano i sur. (2006) navodi da McEvoy i sur. (2003) zaključuju da je kod dječaka prisutnija i fizička i odnosna agresija u odnosu na djevojčice.

U dobi između treće i šeste godine prisutne su jasnije razlike u agresivnom ponašanju djevojčica i dječaka. U tom periodu dječaci pokazuju više fizičke agresivnosti, putem direktnog napada ili instrumentalne agresije u vidu uzimanja stvari dok djevojčice u toj fazi agresiju izražavaju verbalnim putem. Djevojčice tako pokazuju socijalnu agresije izbacivanjem vršnjakinja iz društva, ogovaranjem i okretanjem društva protiv žrtve (Đuretić, 2014).

Zašto je tako odgovor možemo pronaći u djelovanju socijalnih i bioloških činitelja. Kao biološki činitelji ističe se uloga muških spolnih hormona koji muški spol čini agresivnijima u situacijama koje zahtijevaju agresivno ponašanje. Osim hormona ističe se i tjelesna snaga koja dječacima omogućuje da spremno reaguju na agresivan način u određenim situacijama. Kao socijalni činitelj navodi se razlika u socijalizaciji djevojčica i dječaka. Glavna razlika je u tome što se već od najranije dobi uči što znači biti „muško“ te kako bi se to muško trebalo ponašati. Djevojčice se pak odgaja da je agresivno ponašanje društveno neprihvatljivo te se takvo ponašanje ne odobrava već ih se uči prosocijalnom ponašanju (Bačkonja, 2018; Svoboda, 2013).

Kao i kod utjecaja medija na agresiju, tako i u spolnim razlikama roditelji imaju glavnu ulogu jer oni ne bi trebali primjenjivati različite odgojne postupe u socijalizaciji i odgoju djevojčica i dječaka.

Neka istraživanja (Juliano, Stetson Werner i Wright Cassidy, 2006., Cakić i Velki, 2014) pokazuju kako postoje spolne razlike u agresivno ponašanju prema kojem su dječaci agresivniji od djevojčica. Te razlike se počinju najviše isticati u predškolskoj dobi kada muška agresija prema istom spolu počinje biti fizička, a prema suprotnom spolu odnosno djevojčicama je slaba ili uopće ne postoji. Kod djevojčica je najčešće prisutna verbalna

agresija kao što je ismijavanje, ruganje, tračanje i najčešće je usmjerena prema istom spolu odnosno djevojčicama.



Slika 2. Spolne razlike u agresivnom ponašanju

Fotografija preuzeta: <https://alenaskorik.livejournal.com/11488.html>

### **3.5. Agresivnost u dječjem vrtiću**

Kada govorimo o agresivnosti u dječjem vrtiću mislimo na svađe, galame, psovanje, vrijeđanje, provokacije, udarce, ugrize, štibanje, povlačenje za kosu, otimanje i uništavanje igračaka, ismijavanje, zadirkivanje i zezanje. Radi se o tome da se nekome ne dopušta igrati se s drugom djecom u skupini, riječ je o osveti, prijetnjama, mučenju, tiraniziranju i zastrašivanju, ali i o obrani sebe i drugih, o pružanju otpora, o pokušajima nametanja vlastitog mišljenja, o opiranju i zabranama (Haug - Schnabel, 1997).

Agresivnost je obično glasna, svima je nepoznat njezin početak – osim žrtvi i počinitelju. Prema autorici Haug – Schnabel (1997) uzbuđen uzvik, izljev bijesa, bujica psovki, a prije svega fizički napad koji se pretvara u borbu, automatski prekidaju svaku aktivnost i svaku

igru. Iz ovoga možemo zaključiti kako agresivnost uvijek smeta jer ometa one koji su upleteni u sukob ali i sve oko sebe. Agresivnost zahtijeva zauzimanje stava i to istog trena, a to je glavni razlog zašto ona smeta.

Ranije spomenute tri glavne kategorije agresivnosti, borba, verbalna agresija te posve tiha agresija, možemo objasniti na sljedeći način. Borba, odnosno fizički napad ne mora biti izravni kontakt s nekom osobom. Može se raditi o naglom uzimanju neke igračke koje može proteći bez ikakvog odgovora na takvu vrstu napada ili pak može biti odgovoreno s jakim protunapadom, a predmet oko kojeg se vodi borba svako dijete vuče na svoju stranu. Ovakva vrsta agresivnog ponašanja, nasreću se vrlo rijetko pojavljuje u vrtiću.

Na verbalnu agresivnost otpada više od polovice agresivnih događanja. Tipične agresivne izjave koje utječu na djelovanje protivnika su „Gubi se!“, „Daj mi to!“, „Pusti to!“, „Prestani!“, „Ostani tu!“. (Haug – Schnabel, 1997). Uz ovakve riječi djeca najčešće koriste i neku mimiku koja ostaloj djeci može biti vrlo zastrašujuća te sve to može potrajati i do nekoliko minuta. Riječima se može provocirati, ali se isto tako može i obraniti te nametnuti svoje stav i svoje mišljenje.

Treća kategorija, posve tiha agresivnost, prema autorici Haug – Schnable (1997) može izgledati ovako: „Pa Paulina se ne smije igrati, ona je još premalena!, Paulina, pa ti dobro znaš da to još nisi naučila!, Paulina, makni se da možemo početi!, Ah, što me Paulina danas živcira!“. Najkasnije u tome trenutku Paulina će zaplakati kao da su je svom snagom odgurnuli ustranu ili povukli za kosu. Na takav način nekome se zabranjuje igra u društvu što je decentnije od fizičkog napada, ali to ne znači da ovakva vrsta agresivnog ponašanja ne zahtijeva pedagošku intervenciju.

Agresivno ponašanje primjenjuje se kako bi se dočepali onoga što želimo. Autorica Haug – Schnabel (1997) navodi neke znakove u borbi preko kojih se može predvidjeti tko će pobijediti, a tko izgubiti, ti znakovi su:

- Pobijediti će jači, ali ne mora uvijek biti tako. Pobjedu može odnijeti i onaj koji je strašno ljut i duboko uvjeren da ima pravo ili koji će primijeniti neki iznenadni udarac bez obzira na svoju snagu
- Za pobjedu ili poraz bitan je i položaj djeteta u skupini. Ako dijete koje nema neki položaj u skupini napadne dijete s „visokim položajem“, onda je često dovoljan samo

pogled povlaštenog djeteta da bi napadač shvatio gdje su njegove granice te se već tu zna tko je pobjednik

- Najsigurniji znak za pobjedu ili poraz je tzv. „plus lice“ odnosno „minus lice“ s kojima suparnici ulaze u borbu. „Plus lice“ signalizira jasnu prijetnju: glava, brada i obrve su podignuti, a pogled je direktno usmjeren prema suparniku. Držanje tijela je uspravno, a vrat je ponosno uspravan. Na licu je izraz koji imponira. To je lice pobjednika koje izgleda isto i kod djece i kod odraslih. „Minus lice“ kao da se skriva, vrat mu je pognut prema naprijed, a glava uvučena u ramena. Izbjegava izravan kontakt oči u oči s protivnikom, a obrve su spuštene.

Agresivnost je u središtu svih naših razmišljanja. No, promotrimo li sve u širem kontekstu ona predstavlja samo mogući put za rješavanje problema. Drugi mogući put je submisija, to znači podčiniti se i popustiti na temelju uvida koji nam govori da se plan ne može ostvariti, popustiti iz straha od neuspjeha ili zbog prijetećih posljedica. Ako se izabere taj put za rješavanje svakog sukoba sigurno će nastati osjećaj da se problemi neće nikada riješiti u vlastitu korist. Treći put rješavanju problema je smirivanje, pokušaj da se smire uzbuđeni duhovi i da potraži izlaz. Ovaj postupak mogu izabrati i sami suparnici i to tako da jedan od sudionika pokuša prosuditi situaciju i otupjeti joj oštricu. Traži se kompromisno rješenje s kojim bi obje strane mogle „živjeti“ pa se više ne bi morale ni tući ni svađati (Haug – Schnabel, 1997).

Čini se da je za djecu kompromis manje slaganje na temelju obostranih priznanja, a više trgovina. Iznenađuje da cilj njihove argumentacije ne vodi prije svega rješavanju postojećeg sukoba – on je u međuvremenu postao drugorazredan – nego vodi k mogućnosti da se utječe na drugo dijete. Poželjna je socijalna kontrola nad ponašanjem drugih. Iako dječji kompromisi često izgledaju ovako: „Učinit ću to, ako mi ti nešto daš!“.





Slika 3. Dječji kompromis

Fotografija preuzeta: <https://bebe.avaz.ba/rast-razvoj/427840/zasto-se-govor-djecaka-razvijaju-drukije-od-govora-djevojica>

#### **4. AGRESIVNOST U PONAŠANJU DJECE S TEŠKOĆAMA**

Djeca s teškoćama često su žrtve fizičkom, psihičkog pa i seksualnog nasilja te zanemarivanja svojih roditelja i vršnjaka. Upravo je to razlog zašto takva djeca postaju nesretna, frustrirana, ljuta, buntovna, agresivna i prestrašena. Djeca s teškoćama teže uspostavljaju i uspijevaju zadržati prijateljstva što također može biti jedna od razloga pojave agresije u njihovom ponašanju. Djeca koja uživaju pozitivne vršnjačke odnose kao što su prijateljstvo i vršnjačko prihvaćanje, uživaju i druge pokazatelje blagostanja te imaju veće mogućnosti da budu društveno prilagođena (Parker i Asher, 1993; Waldrip, Malcolm; Jensen – Campbell, 2008., prema Žic-Ralić i Ljubas, 2013).

Kao primjer može se navesti dijete s ADHD-om (poremećaj deficita pažnje/hiperaktivni poremećaj) koje pokazuje deficite u socijalnom ponašanju u najmanje tri područja funkcioniranja: agresivno ponašanje, komunikacija i procesiranje socijalnih informacija (Dumas, 1998., prema Berk, 2008). Takva djeca često manifestiraju povećanu emocionalnost, eksplozivnost, labilnost raspoloženja, opozicijsko i prkosno ponašanje (Barkley, 1997;

Dumas, 1998., prema Berk, 2008). Socijalni neuspjeh djece s ADHD-om povezuje se s nedostatkom empatije i primjerena reagiranja na potrebe, osjećaja i stajališta druge djece (Barkley, 1997., prema Berk, 2008). Za djecu s ADHD-om potrebno je istražiti i pokazati im primjere ne nasilnog rješavanja sukoba. Berk (2008) navodi da Connor i Ford (2012) u svojem istraživanju nalaze da su visoke stope otvorene agresije uključujući i verbalnu agresiju, impulzivna ponašanja uništavanja imovine, bratsku agresiju, fizičku borbu i izražavanje neprijateljstva, karakteristične za djecu s dijagnosticiranim ADHD-om. Connor i sur. (2003) prema Berk (2008) navode da se kod muškog spola nalaze povezanost ADHD-a s reaktivnom agresijom, dok rezultati za ženski spol ukazuju na povezanost s proaktivnom agresijom. Prema istraživanju Velki i Dudaš (2016) može se zaključiti da djeca s izraženijim simptomima ADHD- a pokazuju veću razinu agresivnosti, osobito proaktivne i reaktivne agresivnosti.

## **5. PREVENCIJA AGRESIVNOG PONAŠNJA**

### **5.1. Primarna prevencija nasilja u odgojno - obrazovnim ustanovama**

Pod primarnom prevencijom podrazumijeva se pristup prevenciji nasilja prema djeci i među djecom i prije nego što se nasilje dogodi, ističući pružanje podrške djeci te njihovim roditeljima.

Partnerstvo odgojno – obrazovnih ustanova, obitelji i zajednice temeljna je pretpostavka uspješne prevencije. Partnerstvo se obično objašnjava kao proces u kojem uključeni pojedinci ili institucije nastoje međusobno pružiti podršku, uskladiti svoje napore i doprinose u cilju pozitivnih ishoda u budućnosti, u ovom slučaju zdravog razvoja djece. Partnerstvo se temelji na povjerenju, komunikaciji, ravnopravnom dostojanstvu i svijesti da suradnički odnos podrazumijeva zajedničku odgovornost za ishode (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012). Partnerstvo je preduvjet za učinkovitost i ključni je element u izgradnji sigurnih predškolskih i školskih ustanova (Pollack i Sundermann, 2001., prema Bilić i sur. 2012).

Primarna prevencija nasilja u odgojno – obrazovnim ustanovama odnosi se na podizanje svijesti roditelja, odgojitelja, nastavnika i djece o raširenosti problema i potrebi sprječavanja nasilja u tim institucijama, ali i izvan njih. Posebno je važno sagledavanje problema „iznutra“, polazeći od preispitivanja osobnih doprinosa postojećem stanju, od nezadovoljavajućih odnosa i neprimjerenih načina rada do nedovoljne educiranosti, s ciljem iznalaženja

konstruktivnih rješenja (Bilić i Jurčević – Lozančić 2009., prema Bilić i sur., 2012). Stoga je u odgojno – obrazovnim ustanovama potrebno:

- Identificirati probleme
- Stvaranje tima za kreiranje i provedbu sveobuhvatnog programa prevencije
- Kontinuirani rad na razvoju ozračja i kulture nenasilja
- Djelovati na pojave koje predstavljaju osnovu za pojavu neprihvatljivog ponašanja
- Razvijati zaštitne čimbenike
- Trajno educirati odgojno – obrazovne djelatnike i nenastavno osoblje
- Educirati roditelje
- Trajno provoditi individualni i grupni rad s djecom na prevenciji nasilja

U funkciji primarne prevencije nasilja Smith i Sandhu (2004., prema Bilić i sur., 2012) osobito smatraju važnima sljedeće vještine:

- Kontrola i samokontrola- potrebno je poučiti djecu o utjecaju impulzivnosti na agresivno ponašanje te ih upozoriti na važnost uočavanja posljedica takvih oblika ponašanja
- Komunikacijske vještine
- Opraštanje- sprječava osvetu
- Vještine donošenja odgovornih odluka i procjene njihovih posljedica
- Vještine pregovaranja i rješavanja sukoba- ako se neslaganje i sukobi nauče rješavati pregovaranjem, manja je vjerojatnost da će prerasti u agresivne i nasilne konfrontacije

Danas roditelji žele imati relevantne informacije i utjecaj na vrtićka i školska zbivanja. Udruženi roditelji, vrtić i škola mogu postići kvalitetniju suradnju sa širom zajednicom, a njihov usklađen nastup može povoljno utjecati na psihosocijalni razvoj djece i suzbijanje neprihvatljivog oblika ponašanja ( Bilić i sur., 2012).

## **5.2. Sekundarna prevencija nasilja u odgojno – obrazovnim ustanovama**

Kada i nakon primarnih preventivnih aktivnosti djeca i dalje pokazuje problematično i nasilno ponašanje moraju se poduzeti kvalitetnije intervencije. Sekundarna prevencija u odgojno – obrazovnim ustanovama odnosi se na rizične skupine, odnosno pomoći djeci koja pokazuju

nasilna i agresivna ponašanja i djeci koja imaju potrebu za većom podrškom zbog viktimizacije. U sekundarnoj prevenciji značajnu ulogu imaju pedagozi, psiholozi ali i sami odgojitelji.

Sekundarna prevencija uključuje:

- Rad s djecom počiniteljima nasilja organizira se s ciljem kontrole i smanjenja nasilnih oblika ponašanja i uvježbavanja socijalno prihvatljivih oblika ponašanja, regulacije emocija i samo kontrole te jačanja veza s vršnjacima koja pokazuju prosocijalna ponašanja
- Rad s djecom žrtvama nasilja organizira se s ciljem da se njihovi problemi ublaže i olakšaju, te da, uz podršku, jačaju osjećaj osobne vrijednosti i svijesti o pravu svakog djeteta na socijalnu ravnopravnost i važnost zauzimanja za sebe te suprotstavljanju nasilju na primjeren način
- Različite oblike pomoći roditeljima agresivne i viktimizirane djece. Na razini zajednice obitelji je potrebno osigurati organiziranu i stabilnu potporu i pomoć ( Bilić i sur., 2012)

### ***5.3. Tercijarna prevencija nasilja u odgojno – obrazovnim ustanovama***

Aktivnosti tercijarne prevencije odnose se na djecu koja iskazuju najintenzivnije probleme u ponašanju, a neophodna im je individualna pomoć i podrška kako bi promijenili neprihvatljive oblike ponašanja. Cilj je sprječavanje ponavljanja nasilja i smanjivanje negativnih posljedica.

Naši svakodnevni izazovi, naše glavne zadaće u ulozi profesionalnih odgojitelja su naša djeca. Može biti da postoje periodi u našem životu kada i drugi zadaci zahtijevaju mnogo naše energije. Ali naša odgovornost da brinemo o dobrobiti djece uvijek ostaje na prvom mjestu. Svi koji posjeduju moć, odgovornost u politici, kulturi ili privredi u ovom društvu, imaju obavezu na poseban način uvažavati i potpomagati odgojne i obrazovne funkcije obitelji i pedagoških ustanova. Naravno, brige, nesreće i karijerizam mogu biti povod za neudovoljavanje zahtjevima djece. U svakom pojedinom slučaju i u svakoj situaciji ispitajmo se jesmo li i koliko smo spremni suočiti se s našom odgovornošću za odgoj (Rumpf, 2006).

## 6. ZAKLJUČAK

Pišući svoj završni rad shvatila sam koliko je agresivno ponašanje kompleksno te koliko je potrebna smirenost i strpljenje u prevenciji društveno neprihvatljivog ponašanja. Agresiju kod djece od najranije dobi izazivaju frustracija i ljubomora koje su sve više prisutne kod današnje djece. Dostupnost svega što dijete poželi i ispunjavanjem svakojakih želja znatno može utjecati na razvoj takvog ponašanja.

Jedan od bitnih čimbenika koji potiče dječju agresivnost je okruženje u kojem dijete odrasta, a to je prije svega obitelj. Ako je u obitelji prisutno nasilje, nepoštivanje pravila, neizricanje pravila naravno da će dijete usvojiti takvo ponašanje te ga provoditi u svojem svakodnevnom životu.

Sve veća izloženost medijima, koji zauzimaju važnu ulogu u, ne samo životu djece, već i životima svih nas odraslih, također ima važnu ulogu u razvoju društveno neprihvatljivih oblika ponašanja odnosno agresije.

Pravovremeno uočavanje problema u ponašanju djece, odnosno primarna prevencija, ima daleko više koristi od najstručnije pomoći. Stoga je bitno poznavati djecu te im dati do znanja da su njihovi problemi nekome važni i da smije tražiti pomoć kada mu je ona potrebna. Primarnom prevencijom podižemo svijest roditeljima, odgojiteljima, nastavnicima i djeci o raširenosti problema te rješavanju problema u institucijama ali i izvan njih.

Kolika je uloga nas samih kao i našeg ponašanja koje ima vrlo važnu ulogu u djetetovom životu, jer dijete uči imitirajući, govori nam jedna misao švicarskog psihologa i psihijatra Carla Gustava Junga koja glasi:

*„Ako postoji bilo što što bismo željeli promijeniti u našoj djeci, prvo bismo trebali vidjeti i ispitati da to nije nešto što bismo trebali promijeniti u nama samima.“*

## 7. LITERATURA

### *Knjige*

- Berk L. E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Bilić V., Buljan Flander G. i Hrpka H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Bouillet D. (2019). *Inkluzivno obrazovanje: Odabrane teme*. Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet
- Brajša – Žganec A. (2003). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Field E. M. (2004). *Živjeti bez nasilja*. Zagreb: Naklada Kосinј
- Haug – Schnabel G. (1997). *Agresivnost u dječjem vrtiću*. Zagreb: Educa
- Lebedina Manzoni M. (2007). *Psihološke osnove poremećaja u ponašanju*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Rumpf J. (2006). *Vikati, udarati, uništavati*. Jastrebarsko: Naklada Slap

### *Znanstveni radovi*

- Bačkonja K. (2018). *Razlike u odgoju dječaka i djevojčica*. Preuzeto: 16.7.2020  
<http://ordinacija.vecernji.hr/budi-sretan/upoznaj-sebe/razlike-u-odgoju-djecaka-i-djevojcica-radite-li-i-vi-ove-greske/>
- Beljan M. (bez dat.). *Iskazivanje agresije* Preuzeto: 13.7.2020  
<http://www.zzzjzpgz.hr/nzl/86/agresija.htm>
- Bilić V. (2010). *Povezanost medijskog nasilja s agresivnim ponašanjem prema vršnjacima*. *Odgojne znanosti*, Vol.12, br. 2, 2010, str. 263-281.
- Cakić L. i Velki T. (2014). *Agresivnost i prihvaćenost u skupinu djece predškolske dobi*. *Život i škola*, br. 32 (2/2014.).god. 60., str. 15.-25.

Crick N. R., Ostrov J. M., Burr J. E., Cullerton – Sen C., Janes – Yeh E. i Ralston P. (2006). *A longitudinal study of relation and physical aggression in preschool*. Applied Developmental Psychology 27. 254 – 268.

Đuretić I. (2014). *Agresivnost kod djece i adolescenata*. Preuzeto: 9.7.2020  
<https://repozitorij.mef.unizg.hr/islandora/object/mef%3A286/datastream/PDF/view>

Granić M. (2020). *Agresivnost djece prema roditeljima*. Preuzeto: 12.7.2020  
<https://www.krenizdravo.hr/zdravlje/psihologija/agresivnost-djece-prema-roditeljima-kako-smiriti-agresivno-dijete>

Hercigonja Z. (2017). *Važnost stvaranja discipline i unutarnje kontrole u procesu razvoja čovjeka*. ACTA Iadertina. 59 – 78.

Jakas S. (2017). *Problemi u ponašanju djece*. Preuzeto: 15.7.2020  
<https://repozitorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg%3A401/datastream/PDF/view>

Juliano M., Stetson Werner R. i Wright Cassidy K. (2006). *Early correlates of preschool aggressive behavior according to type of aggression and measurement*. Journal of Applied Developmental Psychology 27. 395 – 410.

Leder V., (2013). *Pripravnički rad za psihologa u predškolskom odgoju i obrazovanju*.  
Preuzeto: 9.7. 2020  
[https://www.academia.edu/32790238/Stilovi\\_roditeljstva\\_i\\_pona%C5%A1anje\\_djeteta\\_u\\_vrti%C4%87u?auto=download](https://www.academia.edu/32790238/Stilovi_roditeljstva_i_pona%C5%A1anje_djeteta_u_vrti%C4%87u?auto=download)

Rajhvajn L., (2004). *Povezanost agresivnosti i sociometrijskog statusa srednjoškolaca*.  
Preuzeto: 9.7. 2020 <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/164/1/LindaRajhvajn.pdf>

Ručević S. i Duvnjak I. (2010). *Povezanost reaktivne i proaktivne agresije, privrženost i samopoštovanje adolescenata*. Psiholgijske teme 19 (2010), 1, 103-121.

Slavinić I. (2017). *Intervencija za ublažavanje i otklanjanje nepoželjnih oblika ponašanja u djece s teškoćama u razvoju predškolske dobi*. Preuzeto: 10.7.2020  
<https://repozitorij.erf.unizg.hr/islandora/object/erf%3A241/datastream/PDF/view>

Svoboda T. (2013). *Spolne razlike u agresivnosti, empatiji i emocionalnoj inteligenciji u studentskoj populaciji*. Preuzeto: 15.7.2020  
<https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A1359/datastream/PDF/view>

Šikić S. (2005). *Povezanost stavova prema agresivnosti i agresivnog ponašanja kod djece osnovnoškolske dobi*. Preuzeto: 14.7.2020  
<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/111/1/Sanja%C5%A0iki%C4%87.pdf>

Velki T. i Dudaš M. (2016). *Pokazuju li hiperaktivnija djeca više simptoma agresivnosti?*. Ljetopis socijalnog rada 2016., 23 (1), 87-121 str.

Žic – Ralić A. i Ljubas M. (2013). *Prihvaćenost i prijateljstvo djece i mladih s teškoćama u razvoju*. Društ. istraž. Zagreb, br.3, str. 435-453

#### *Internetske stranice*

<https://vrtici-du.hr/wp-content/uploads/2020/01/Nepo%C5%BEeljna-pona%C5%A1anja.pdf> (preuzeto: 10.7.2020.)

<http://www.vrtic-travno.zagreb.hr/UserDocsImages/Stru%C4%8Dni%20TIM/Psiholog/disciplina%20i%20granice%20U%20ODGOJU%20DJECE.pdf> (preuzeto: 11.7.2020.)

<https://www.medijskapismenost.hr/na-koje-sve-nacine-nasilje-u-medijima-utjece-na-djecu-i-koja-su-djeca-najosjetljivija/> (preuzeto: 20.7.2020.)

<https://www.medijskapismenost.hr/wp-content/uploads/2016/09/medijska-pismenost-preporuke-dokument.pdf> (preuzeto: 20.7.2020)

<https://www.kurir.rs/vesti/deca-i-internet/2789797/kada-video-igre-mogu-izazvati-agresivno-ponasanje-deteta> (preuzeto: 20.8.2020.)

<https://alenaskorik.livejournal.com/11488.html> (preuzeto: 20.8.2020.)

<https://bebe.avaz.ba/rast-razvoj/427840/zasto-se-govor-djecaka-razvija-drukije-od-govora-djevojica> (preuzeto: 20.8.2020.)



## **IZJAVA O IZVORNOSTI ZAVRŠNOG RADA**

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

---

**Izjava o javnoj objavi rada**

**Naziv visokog učilišta:**

UČITELJSKI FAKULTET,

SVEUČILIŠTA U ZAGREBU,

ODSJEK U ČAKOVCU

**IZJAVA**

**kojom izjavljujem da sam suglasna da se trajno pohrani i javno objavi moj rad**

**Naslov**

Agresivnost kod predškolske djece

**Vrsta rada**

Završni rad

**u javno dostupnom institucijskom repozitoriju**

ustanove Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

**i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).**

**U Čakovcu, datum 10. rujna 2020. Godine**

**Ime i prezime**

Antonija Hubak

**OIB**

33401372256

**Potpis**

---